

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: ΑΠΟ ΤΟ ΜΥΘΟ ΣΤΗΝ ΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Δρ. Σωτήριος Μπεκάκος

Διδάκτορας Γλωσσολογίας, PhD, BSc, BD

(PhD in Linguistics – Aristotle University of Thessaloniki)

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας
Μεταδιδάκτορας Ερευνητής ΕΚΠΑ – Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας,

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Επιστημονικός Συνεργάτης Τομέα Εξ Αποστάσεως Μάθησης ΕΚΠΑ

Πρόγραμμα «Χοροθεραπεία: Θεωρία και Πράξη»

sbekakos@uoa.gr

[...]atque ut omittam Graeciam quae semper eloquentiae princeps esse voluit atque illas omnium doctrinarum invetrices Athenas in quibus summa dicendi vis et perfecta, in hac ipsa civitate profecto nulla umquam vehementius quam eloquentiae studia viguerunt.

[Cic. *De Orat.*,4. 13]

Περίληψη: Το έργο «Περί Ερμηνείας» (λατ. *De Interpretatione*) του Αριστοτέλη αποτελεί το δεύτερο κατά σειρά των λογικών έργων του, το οποίο εμφανίζει έναν διαφορούμενο τίτλο. Από τη μία πλευρά το «Περί Ερμηνείας» αποτελεί μία περιγραφή της ερμηνευτικής θεωρίας του Αριστοτέλη, σύμφωνα με τον τίτλο, ωστόσο, σε αυτό παρατίθεται μία θεωρία των φράσεων, η οποία αναφέρεται σε φράσεις διαφόρων ειδών και στις λογικές σχέσεις που υφίστανται μεταξύ αυτών. Πρόκειται για ένα φιλοσοφικό δοκίμιο, το οποίο αναλύει τις θεμελιώδεις έννοιες της συλλογιστικής του Αριστοτέλη μέσω της ανάλυσης τυπικών φράσεων. Αυτές είναι δυνατόν να αποτελούν τμήμα ενός συλλογισμού.

Οι Κατηγορίες (λατ. *Categoriae*) και το *Περί Ερμηνείας* είναι οι δύο πρώτες πραγματείες του αριστοτελικού «Όργάνου», της ομάδας δηλαδή των συγγραμμάτων του Αριστοτέλη που θεωρούμε ότι ασχολούνται με την Λογική. Οι Κατηγορίες είχαν μια ξεχωριστή μοίρα στην αριστοτελική παράδοση, καθώς για αιώνες θεωρήθηκαν το έργο που έπρεπε πρώτα να διαβάσει κανείς για να εισαχθεί στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Μελετούν τους όρους και τη συγκρότηση μιας αποφαντικής πρότασης, και εισάγουν τις δέκα αριστοτελικές «κατηγορίες», τους δυνατούς δηλαδή τρόπους ύπαρξης των όντων (ή τους δυνατούς τρόπους απόδοσης ενός κατηγορήματος σε ένα υποκείμενο). Το *Περί Ερμηνείας* θεωρείται συνέχεια των Κατηγοριών και μελετά την έννοια της αντίφασης - ειδικότερα τον ρόλο που αυτή κατείχε στο πλαίσιο της διαλεκτικής πρακτικής κατά την κλασική περίοδο.

Επίσης, σε αυτό επιχειρείται η ανάδειξη των διαλεκτικών συζητήσεων, εξετάζοντας τις φράσεις ως τμήματα, τα οποία πιθανόν να λειτουργούν ως αντιφατικά ζεύγη. Μεταξύ άλλων, το «Περί Ερμηνείας» ασχολείται με τις έννοιες των συμβόλων και των σημείων.

Αυτά τα στοιχεία σχετίζονται με το μύθο. Είναι πιθανόν να βασίστηκε ο Αριστοτέλης στον λόγο, στο μύθο και τα σύμβολα για την λογική ανάλυση της γλώσσας. Συνεπώς, ο Αριστοτέλης στο «Περί Ερμηνείας» διαμορφώνει μία μέθοδο γλωσσικής έρευνας, η οποία έχει την βάση της στην σημειολογία, στην διαλεκτική και στην φιλοσοφία της γλώσσας.

Λέξεις Κλειδιά: Αριστοτέλης, γλώσσα, φωνή, παθήματα, σημεία

ARISTOTLE AND LINGUISTICS: FROM THE MYTH TO THE LOGICAL ANALYSIS OF LANGUAGE

Abstract: Aristotle's "De Interpretatione" is the second in a series of his logical works, which shows an ambiguous title. On the one hand, "Interpretation" is a description of Aristotle's interpretative theory, according to the title, however, it contains a phrase theory, which refers to phrases of various kinds and to the logical relations that exist between them. This is a philosophical essay, which analyzes the fundamental concepts of Aristotle's reasoning through the analysis of formal phrases. These may be part of a reasoning.

The Categories and On the Interpretation are the first two treatises of the Aristotelian "Organon," the Aristotle's textbook, which we consider to be concerned with Logic. The Categories had a distinct fate in the Aristotelian tradition, as for centuries it was considered the work that was first to be read in order to be introduced into the philosophy of Aristotle. In the Categories we can study the terms and the formation of a apophantic proposition. Also, the ten Aristotelian "categories" are introduced by Aristotle in the Categories, the possible modes of existence of the beings (or the possible ways of rendering a pronoun to a subject). Interpretation is a continuation of the Classes and studies the concept of contradiction - in particular its role in the context of dialectical practice during the classical period.

It also attempts to highlight dialectical discussions by looking at the phrases as segments, which are likely to act as contradictory pairs. Among other things, "About Interpretation" deals with the concepts of symbols and signs. These are elements related to the myth. It is likely that Aristotle was based on the logical analysis of the language. Therefore, Aristotle in this work forms a method of linguistic research, which is based on semiology, dialectics and philosophy of language.

Key Words: Aristotle, language, voice, pathemata, signs

Εισαγωγή

Ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος, ο οποίος διαμόρφωσε την έννοια της επιστημονικής μεθόδου και της γλωσσικής επιστήμης¹. Τα έργα του γύρω από τη μελέτη της γλώσσας ανήκουν στα φιλοσοφικά και επιστημονικά έργα και εμφανίζουν επιδράσεις από τον Πλάτωνα, από την παράδοση της αρχαίας ελληνικής γραμματικής και από την ρητορική τέχνη².

Στην Αθήνα της κλασικής περιόδου ο Αριστοτέλης επηρεάστηκε από την παράδοση του Πλάτωνα, του Σωκράτη και των γραμματικών διαχώρισε το μύθο από την γλώσσα, ενώ παράλληλα έθεσε τα θεμέλια της φιλοσοφικής μελέτης της γλώσσας.

Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι οι λέξεις είναι συμβατικές. Είναι τμήμα της γλώσσας και η γλώσσα είναι αποτέλεσμα της σύμβασης που διαμορφώνουν οι ανθρώπινες κοινωνίες³.

¹ Sottini, G. 1873. *Aristotile e il Metodo Scientifico nell' Antichità Greca – Studi di Storia della Filosofia del Prof. Giuseppe Sottini*. Pisa: Tipografia dei FF. Nistri

² The Greek grammatical tradition, which also owes its origin to language change, was developed originally by schoolmasters, though it is known only from later writings of philosophers. Homer's works (ca. 850 BC) were basic in early Greek education, but the Greek of the fifth to the third centuries BC had changed so much that explanations of Homer's language were important in the school curriculum. Observations taken from earlier school grammar are found in works of Plato, Aristotle, and the Stoics (Hovdhaugen 1982: 46). Themes important in the ancient Greek tradition have persisted throughout the history of linguistics, such as the origin of language, parts of speech

(grammatical categories), and the relation between language and thought, to mention just a few.

A persistent controversy was whether “nature” or “convention” accounted for the relationship between words and their meaning, and this had implications for the history of language and for the origin of words. Earlier opinions on the matter are contrasted in Plato's (427–347 BC) *Cratylus*.

At issue was whether language originated in “nature” (*phúsis*), with the first words supposedly imitating the things that they name, or in “convention” (*nómos* or *thésis*), that is, in usage or naming, whether of human or divine invention, or in a synthesis of the two.

Aristotle (384–322 BC) in *De interpretatione* favored convention over nature; the Stoics held that language originated in nature.

For the Greeks, morphology (word structure) was mostly a historical matter, about the creation of the structure of words (part of “etymology”). Syntax was not described directly, but aspects of syntax were treated in rhetoric and logic. With respect to parts of speech, we see in Plato's division of the sentence into *ónoma* (“name”) and *rhêma* (“utterance”) an example where the interpretation of the past has been based too much on present understanding. Plato's terms are at times equated with the modern categories “noun” and “verb,” respectively, but they equally had shades of “subject” and “predicate,” and “topic” and “comment,” or even entity and relation. The parts of speech (grammatical categories) as understood in traditional grammar developed more fully with the Stoics and others (Hovdhaugen 1982: 41, 48).

³ βλ. και Gori, Y. Recensione a Lo Piparo, Franco, *Aristotele e il linguaggio*. Cosa fa di una lingua una lingua. Roma-Bari, Editori Laterza, 2003

Recensione di Yuri Gori - 01/03/03 - <http://www.recensionifilosofiche.it/crono/2003-09/loliparo.html>

Il libro costituisce una ricerca sulla filosofia del linguaggio aristotelica che, secondo Lo Piparo, è giunta sino a noi travisata e fraintesa a causa della mediazione dei commentatori, primo fra tutti Ammonio (175-240 d.C.), fondatore del neoplatonismo.

Aristotele è sempre stato inquadrato come convenzionalista nei confronti del linguaggio, ma prendendo in esame per intero il Corpus della sua opera, e prestando attenzione allo spazio semantico di parole “tecniche”

Ο προβληματισμός, ο οποίος με οδήγησε στην σύνταξη αυτής της μελέτης είναι τα ακόλουθα ερωτήματα: οι Έλληνες βασίστηκαν στο μύθο για να οδηγηθούν στην λογική ανάλυση της γλώσσας; είναι ο Αριστοτέλης ένας θεωρητικός της γλωσσολογίας και της σημασιολογίας; σε ποια κείμενα του έχουμε αναφορές στις βασικές θεωρίες της γλωσσολογίας;

Δυστυχώς δεν έχει διασωθεί καμία μελέτη του Αριστοτέλη, η οποία να ασχολείται αποκλειστικά και μόνο με την έννοια του γλωσσικού σημείου.

Στο έργο του Αριστοτέλη «Περὶ Ἑρμηνείας» (De Int.) υπάρχει μία σύντομη αλλά περιεκτική περιγραφή των βασικών όρων της θεωρίας του γύρω από την γλώσσα (16a, 3–8)⁴:

quali σύμβολον, seméion, lógos e katá synthékên, Lo Piparo dimostra tutta la complessità e l'originalità di una concezione della lingua rimasta obliata per millenni.

Per Aristotele l'uomo si differenzia dagli altri animali per il fatto di possedere il linguaggio. L'agire dell'uomo è connesso alla sua capacità argomentativa, che può guidarlo nella scelta delle sue azioni. Con la scelta viene attuata una valutazione argomentativa che indirizza il desiderio e la volontà verso un fine ponderato. Il comportamento etico si fonda sulla capacità linguistica, logico-cognitiva, dell'uomo. La mesôtês viene individuata tramite il discorso-ragionamento che in ogni circostanza localizza il giusto comportamento, eliminando quelli eccessivi.

L'agire umano è desiderio che ragiona e mente che desidera. Non può esserci scissione tra lógos e órexis (desiderio), ma solo compresenza come la convessità e la concavità nella linea curva. Anche il lógos è luogo di compresenza tra ragione e capacità verbali, che strutturano la facoltà metacognitiva delle rappresentazioni mentali (phantásmata) della realtà percepita (aisthêmata).

La phantasia è un atto volontario, così come il lógos (ragione-linguaggio), con il quale contribuisce alla creazione del discorso articolato. Esiste nell'uomo una phantasia loghistikê, oltre a quella aisthêtikê posseduta anche dagli animali, che promuove la deliberazione argomentativa. Tramite il linguaggio è possibile connettere le rappresentazioni mentali, combinarle per enunciare opinioni e argomenti.

Per Aristotele il fine dell'uomo è l'eudaimonía, e per raggiungerla ha bisogno del linguaggio che, mezzo connettivo della vita sociale e del bene collettivo, lo guida nell'agire etico. La città è il luogo dove felicità e linguaggio possono attuarsi. Aristotele sottolinea così la compresenza tra felicità, città e linguaggio, senza che nessun termine sia posto come arché.

⁴ Οι λέξεις, επομένως, είναι σύμβολα της ψυχής ή της σκέψης. Οι έννοιες βάσει των οποίων σκεπτόμαστε, προϋπάρχουν των λέξεων που τις αναπαριστούν. Σε αυτό το σημείο ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην θεωρία των σημείων των Peirce – Halliday.

Από τα φυσικά σημεία ο άνθρωπος έπλασε τα κοινωνικά σημεία, τα οποία διακρίνονται σε:

1. Δείκτες (χειρονομία, χορευτική κίνηση, γλώσσα του σώματος)
2. Εικόνες (αναλογικά σημεία)
3. Γλωσσικά Σημεία (αυθαιρεσία – δεν υπάρχει ομοιότητα σημαίνοντος και σημαινόμενου)
4. Αφηρημένα Ψηφιακά Σημεία – Η γλώσσα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και των κινητών τηλεφώνων

«Now what is in the voice [τὰ ἐν τῇ φωνῇ] are symbols [σύμβολα] of affections [παθήματα] in the soul [ψυχῇ], and written marks [τὰ γραφόμενα] symbols of spoken words. And just as written marks are not the same for all men, neither are spoken sounds [φωναί]. But what these are in the first place signs [σημεῖα] of—affections of the soul—are the same for all; and what these affections are likenesses [ὁμοιώματα] of—actual things [πράγματα]—are also the same.» (Αγγλική μετάφραση, Ackrill, 1963)

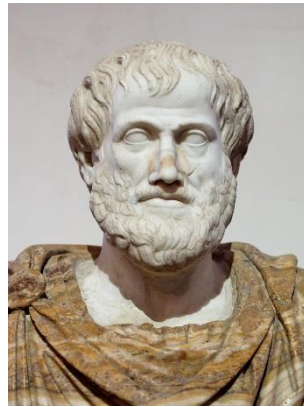

«Πρῶτον δεῖ θέσθαι τί ὄνομα καὶ τί ῥῆμα, ἔπειτα τί ἐστὶν ἀπόφασις καὶ κατάφασις καὶ ἀπόφανσις καὶ λόγος.

Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ. καὶ ὥσπερ οὐδὲ γράμματα πᾶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ φωναὶ αἱ αὐταί· ὧν μέντοι ταῦτα σημεῖα πρώτων, ταῦτα πᾶσι παθήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὧν ταῦτα ὁμοιώματα πράγματα ἤδη ταῦτά.[...]

Σκοπός

Κύριος στόχος αυτής της μελέτης επισκόπησης είναι η ανάδειξη των προσεγγίσεων που διατυπώθηκαν από τους παραπάνω μελετητές, η παρουσίαση της έννοιας του γλωσσικού σημείου κατά τον Αριστοτέλη και η συμβολή του στην διαμόρφωση της σύγχρονης γλωσσικής επιστήμης. Όψεις του έργου του de Saussure και της θεωρίας του σημειωτικού τριγώνου των Ogden και Richards υπάρχουν στο έργο του Αριστοτέλη και θεωρώ ότι αυτές δείχνουν ότι ο Αριστοτέλης είναι ένας από τους θεμελιωτές της γλωσσικής επιστήμης⁵.

Εικόνα 1: Αριστοτέλης, μαρμάρινη προτομή, ρωμαϊκό αντίγραφο (2^{ος} αι. π.Χ.), το οποίο βασίζεται σε ελληνικό πρωτότυπο έργο του 325 π.Χ. Ρώμη, Museo Nazionale Romano.

A. Dagli Orti/©De Agostini Editore/age fotostock

<https://www.britannica.com/biography/Aristotle/images-videos/media/34560/76426>

⁵ Για την σχέση της θεωρίας του γλωσσικού σημείου του Αριστοτέλη με τις προσεγγίσεις των Coseriu, Lieb και Weidmann, πβ. De Cuypere, L. & Willems, K. Meaning and Reference in Aristotle’s Concept of the Linguistic Sign, *Found Sci* (2008) 13: 307. <https://doi.org/10.1007/s10699-008-9134-y>

Εικόνα 2: Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης (Τοιχογραφία) – Μονή Μεγάλου Μετεώρου
<http://www.diakonima.gr/>

Μεθοδολογία

Η παρουσίαση των θέσεων του Αριστοτέλη γύρω από την γλώσσα γίνεται με την βοήθεια της φιλολογικής μεθόδου, της φιλοσοφικής και γλωσσικής ανάλυσης, δηλαδή με την ανασύνθεση και τον σχολιασμό των θέσεων μέσω της αντιπαραβολής αποσπασμάτων, τα οποία προέρχονται από τα ακόλουθα έργα:

Περί Ερμηνείας, Ποιητική, Αναλυτικά Ύστερα, Μετά τα Φυσικά, Κατηγορίες και Περί Ψυχής. Σε αυτά τα έργα ο Αριστοτέλης ερευνά την φύση της γλώσσας. Μέσα από την ανάλυση των κειμένων του Αριστοτέλη, υπάρχουν αναφορές σε βασικά στοιχεία της γλώσσας. Αυτοί οι βασικοί όροι είναι οι ακόλουθοι:

1. τὸ ὄνομα
2. τὸ ῥῆμα
3. ἡ ἀπόφασις
4. ἡ κατάφασις
5. ἡ ἀπόφανσις
6. ὁ λόγος
7. τὰ ἐν τῇ φωνῇ
8. τὰ σύμβολα
9. ἡ ψυχὴ
10. τὰ γραφόμενα
11. αἱ φωναί
12. τὰ σημεῖα
13. τὰ ὁμοιώματα
14. τὰ πράγματα

1. Από το μύθο στην λογική ανάλυση της γλώσσας

Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν διαμορφώσει ήδη από τους πανάρχαιους χρόνους μύθους, οι οποίοι αποτελούσαν αφηγήσεις με ιστορικό και διδακτικό χαρακτήρα. Σε αυτές εμφανίζεται μια μη λογική σκέψη μαζί με τα σύμβολα, την ηθική και τον λόγο. Μέσα από τους αρχαίους ελληνικούς μύθους προήλθαν οι έννοιες της γλώσσας, του λόγου και της παιδείας, οι οποίες διαμόρφωσαν τον ελληνικό πολιτισμό.

Ο μύθος αποτελεί ένα στοιχείο μη λογικής σκέψης και αυτό, σύμφωνα με τον Cassirer (1953, σ. 1, Introduction), δημιουργεί τον πολιτισμό⁶. Ο Cassirer θεωρεί, ακόμη, ότι η σκέψη καθορίζεται από τις κοινωνικές κατηγορίες της γλώσσας, δηλαδή από έννοιες που μοιραζόμαστε με τα άλλα μέλη της κοινωνίας στο πλαίσιο ενός πολιτισμού.

Επομένως, ο μύθος (μη λογικό στοιχείο), η γλώσσα και λόγος είναι στοιχεία που περικλείουν μία «γραμματική» της εμπειρίας. Σε αυτήν υπάρχουν κατηγορίες και κανόνες, οι οποίες δεν διέπονται από την λογική σκέψη. Είναι η δύναμη εκείνη, η οποία διαμορφώνει την γλώσσα, την ποίηση και το μύθο. Αυτές είναι συμβολικές μορφές. Εκφράζουν τη μυθική κοσμοθεωρία. Από αυτές προήλθε η θρησκεία και η τέχνη, ενώ από την γλώσσα οι επιστημονικές θεωρίες. Κάθε σύμβολο και κάθε γλωσσικό στοιχείο, συνεπώς, περιέχει σημασίες, οι οποίες εκφράζουν την εκφραστική και παραστατική λειτουργία (Ausdrucksfunktion/Darstellungsfunktion) και διαμορφώνουν την έννοια του πολιτισμού.

Ο μύθος στον Αριστοτέλη, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bos (Bos, 1983, σ. 3, 14), είναι παρών μέσα από αναφορές σε μυθικά πρόσωπα, έχει προτρεπτικό χαρακτήρα και δείχνει την σχέση του Αριστοτέλη με τον Πλάτωνα, τον Πυθαγόρα και τον Ορφέα.

⁶ βλ. Λεξικό Τριανταφυλλίδη στο λ. μύθος ο [míthos] O18 : 1. φανταστική διήγηση, συνήθ. λαϊκής προέλευσης, που αναφέρεται ιδίως σε θεούς και ήρωες ή στη δημιουργία και στην εξέλιξη του κόσμου και μεταδίδεται συνήθ. προφορικά από γενιά σε γενιά: Μύθοι για τους θεούς του Ολύμπου / τον Ηρακλή / τον τρωικό πόλεμο. Οι μύθοι του Αισώπου / του Λαφοντέν. Ιστορικός ~. Διδακτικός ~, με αλληγορικό και συνήθ. διδακτικό χαρακτήρα. || το σχετικό λογοτεχνικό είδος. 2. η υπόθεση κάθε καλλιτεχνικού, ιδίως λογοτεχνικού, έργου ή το βασικό γεγονός πάνω στο οποίο αυτή στηρίζεται: Ο ~ ενός θεατρικού έργου. 3. (μτφ.) α. φανταστική ή ανακριβής άποψη που επικρατεί για κτ. ή για κτ.: Ο ~ του ασθενούς φύλου. Ο ~ για το αίτητο του γερμανικού στρατού. β. για καθετί το ανύπαρκτο, το μη πραγματικό, το ανακριβές: ~ και πραγματικότητα. Οι πληροφορίες αποδείχτηκαν ~. γ. για πρόσωπο που το περιβάλλει μεγάλη αίγλη· (πρβ. θρόλος): Οι ζωντανοί μύθοι του Χόλιγουντ.

[λόγ. < αρχ. μῦθος ἄλεξι, λόγος, διήγηση]

Ο Αριστοτέλης (Met. 1.982b)⁷ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι χάρις στον θαυμασμό οι άνθρωποι αρχίζουν να φιλοσοφούν και το ίδιο συνέβαινε από τότε που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στον κόσμο. Πριν το μύθο, οι άνθρωποι θαύμαζαν την φύση, τους άλλους ανθρώπους και το σύμπαν. Χάρις στον θαυμασμό, ξεκίνησαν να πλάθουν λέξεις και σύμβολα, να επινοούν και να αφηγούνται μύθους, για να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους.

Χάρις στον θαυμασμό, δηλαδή, οι άνθρωποι ξεκινούσαν από παλιά να φιλοσοφούν και το ίδιο συμβαίνει και τώρα. Αναζητούσαν αρχικά απαντήσεις στις δυσκολίες και τα προβλήματα, ενώ εν συνεχεία άρχισαν να θέτουν ερωτήματα ακόμη και σε πιο σημαντικά θέματα. Αυτός που απορεί και θαυμάζει μοιάζει να αγνοεί (επομένως, ο εραστής των μύθων μπορεί να λογιστεί κατά κάποιον τρόπο φιλόσοφος, διότι οι μύθοι αποτελούνται από θαυμάσια πράγματα).

Εικάζω ότι ο Αριστοτέλης ακολούθησε τον ακόλουθο τρόπο σκέψης για τη μελέτη της γλώσσας, ο οποίος συνοψίζεται ως εξής:

Σχήμα 1: Ο τρόπος ανάλυσης της γλώσσας κατά τον Αριστοτέλη

⁷ [...]διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες [15] καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)

Ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος, ο οποίος διατυπώνει μία ερμηνευτική προσέγγιση της γλώσσας στο έργο του «Περί Ερμηνείας»⁸. Ο όρος «ερμηνεία»⁹, δηλαδή, δηλώνει μια μέθοδο για την ανάλυση της γλώσσας, η οποία στηρίζεται στην επεξήγηση ή στην απόδοση του νοήματος. Ο McKeon (McKeon, 1946, σ. 193 – 194) αναφέρει ότι η γλώσσα είναι μία βασική λειτουργία του ανθρώπου, η οποία αποτελεί συχνά αντικείμενο έρευνας από τον Αριστοτέλη¹⁰. Η γλώσσα έχει την βάση της στα όργανα του ανθρώπινου σώματος, στις ψυχικές δυνάμεις και αποτελεί η ίδια μία από τις φυσικές βάσεις της αρετής, των κοινωνικών

⁸ Περί Έρμηνείας: είναι ένα φιλοσοφικό δοκίμιο του Αριστοτέλη, το οποίο αποτελεί ένα από τα βασικά έργα που αποτελούν το Όργανον (Organon). Σε αυτό, ο φιλόσοφος ασχολείται με την σχέση ανάμεσα στην γλώσσα και την λογική, με την περιγραφή των μερών του λόγου καθώς και με τον τρόπο που αυτά συνδυάζονται, έτσι ώστε να δημιουργούν φράσεις ή κρίσεις.

Συχνά στην Φιλολογία γίνεται αναφορά του έργου αυτού με τον λατινικό ή με τον ελληνικό του τίτλο (De Interpretatione ή Περί Έρμηνείας).

Στη Νέα Ελληνική υπάρχει η κριτική έκδοση των Κατηγοριών και του Περί Ερμηνείας (Αριστοτέλης. 2011. Κατηγορία – Περί Ερμηνείας, τόμος 1, εισαγωγή – επιμέλεια Παύλος Καλλιγιάς. Αθήνα: Νήσος)

⁹βλ. Λεξικό Τριανταφυλλίδη, 1998, στο λ. ερμηνεία η [erminia] O25 : η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του ερμηνεύω. 1. εύρεση στοιχείων για κτ. άγνωστο ή δυσνόητο, έτσι ώστε αυτό να γίνει γνωστό ή κατανοητό: Λογική / αντιφατική / μυστικιστική ~. Δίνω ~ σε κτ., το εξηγώ. Η ~ ενός φυσικού / κοινωνικού φαινομένου.

Η ~ ενός ιστορικού γεγονότος / της συμπεριφοράς κάποιου. 2α. εξήγηση που γίνεται με ανάλυση του νοήματος: Οι χρησιμοί επιδέχονταν πολλές ερμηνείες. Η ~ ενός νόμου / ενός διατάγματος / των Γραφών. Αλληγορική ~. β. (για λέξη ή κείμενο) μετάφραση και συχνά σχολιασμένη απόδοση του νοήματος: Αρχαίο χωρίο για το οποίο έχουν προταθεί πολλές ερμηνείες. 3. απόδοση ενός ρόλου, στο θέατρο ή στον κινηματογράφο, από ηθοποιό ή ενός μουσικού κομματιού από μουσικό: Καλή / άσπρη ~. Πρώτο βραβείο ερμηνείας.

ερμηνεύω [erminéno] -ομαι P5.1 : 1. βρίσκω στοιχεία, κυρίως αίτια, που αφορούν κτ. άγνωστο ή δυσνόητο, έτσι ώστε αυτό να γίνει γνωστό ή κατανοητό· εξηγώ: ~ σωστά / λανθασμένα κάτι. Όχι μόνο να ερμηνεύσουμε τη δομή της κοινωνίας αλλά και να την αλλάζουμε. ~ ένα γεγονός / ένα φαινόμενο, για τα αίτια και την εξέλιξή του. ~ τη συμπεριφορά / τις ενέργειες κάποιου, για τα κίνητρα, τους στόχους, τις προθέσεις του. Δεν μπορώ να ερμηνεύσω την άρνησή σου. 2α. εξηγώ κτ. αναλύοντας το νόημά του: ~ έναν όρο / μια έννοια. Αδυνατούσαν να ερμηνεύουν το χρησμό. ~ ένα αίνιγμα, το λύνω. ~ ένα νόμο / τις Γραφές. β. (για λέξη ή κείμενο) μεταφράζω και συχνά σχολιάζω την απόδοση του νοήματος: ~ ένα αρχαίο / ξενόγλωσσο κείμενο. 3. (για ηθοποιό ή καλλιτέχνη) εκτελώ ένα μουσικό κομμάτι ή αποδίδω ένα θεατρικό ή κινηματογραφικό ρόλο· κάνω ερμηνεία: Ερμήνευσε με επιτυχία τον Οιδίποδα του Σοφοκλή. ~ ένα μουσικό κομμάτι, το αποδίδω. ~ ένα τραγούδι, το τραγουδώ.

[λόγ.: 1, 2α: αρχ. έρμηνεύω· 2β: ελνστ. σημ.· 3: σημδ. γαλλ. interpréte]

[λόγ.: 1, 2α: αρχ. έρμηνεία· 2β: ελνστ. σημ.· 3: σημδ. γαλλ. interprétation]

¹⁰ Είναι ερμηνεία, όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, δηλαδή ένας τρόπος εξήγησης, αναπαράστασης των σκέψεων με την βοήθεια των λέξεων. Πβ. Και LSJ, έρμην-εία , ή, (έρμηνεύω)

A.interpretation, explanation, Pl.R.524b (pl.), Tht.209a, Epicur.Nat.28.1; esp. of thoughts by words, expression, Diog.Apoll.1.X.Mem.4.3.12; “χρησθαι τῇ γλώσσει πρὸς έρμηνείαν” Arist.PA660a35, cf. de An.420b19, Resp.476a19, Hermog. Inv.1.1, etc.; mediation, Pl.Epin.984e; style, D.H.Comp.1,al., Demetr.Eloc. 1, etc.; an expression, ή ακόλουθος έ. Sch.Pi.O.3.1 : also in pl., αι Πλατωνικαι έ. Plato's gifts of style, D.H.Pomp.1.2.

2. in Music, expression, Plu.2.1138a, 1144d.

3. translation, Aristeeas 3, Ph.2.141; “έ. τῶν Πωμαϊκῶν” POxy.1201.12 (iii A.D.); έ. έχειν to mean when translated, Ph.1.232, Porph.Plot.17.

και πολιτικών σχέσεων και επιπλέον αποτελεί μέσο μίμησης της πραγματικότητας και συγγραφής των λογοτεχνικών κειμένων. Ο Αριστοτέλης, στην ουσία, παρατηρεί ότι η γλώσσα έχει διττή φύση. Είναι ένα φυσικό φαινόμενο και συγχρόνως ένα εργαλείο για την δημιουργία λογικών προτάσεων. Αναλύει την γλώσσα και εντοπίζει σε αυτήν συμβολικές μορφές και γλωσσικές δομές.

Η λογική, η ποιητική και η ρητορική είναι τέχνες, οι οποίες δεν είναι αμιγώς τέχνες του λόγου κατά τον Αριστοτέλη. Αυτές βασίζονται στις φυσικές ιδιότητες των λέξεων, οι οποίες καθορίζονται από τα όργανα του σώματος, από το γλωσσικό όργανο και από τις συμβατικές σημασίες. Αυτές ορίζονται από την ανθρώπινη λογική και επιθυμία. Κάθε λέξη είναι εκφράζει σημασίες, οι οποίες είναι στενά συνυφασμένες με την λειτουργία της κοινωνίας και των επιστημών (θεωρητικές, πρακτικές και παραγωγικές).

2.Ερμηνευτική: Ορισμός - Ετυμολογία

Η Ερμηνευτική (αγγλ.Hermeneutics) είναι κλάδος της Φιλοσοφίας και ασχολείται με την θεωρία και τη μεθοδολογία της ερμηνείας, ιδίως της ερμηνείας των βιβλικών, φιλοσοφικών και λογοτεχνικών κειμένων που περιέχουν αφορισμούς (Audi, 1999, σ. 377). Ο όρος αυτός προέρχεται από το ρήμα «έρμηνεύω» (αγγλ.translate, interpret). Από αυτό παράγεται το ουσιαστικό «έρμηνεύς» (αγγλ.translator, interpreter), ενώ και τα δύο θεωρούνται προελληνικής προέλευσης (Beekes, 2009, σ. 462). Κατά τον Heidegger επίσης, ο όρος αυτός σχετίζεται με τον θεό Ερμή¹¹. Η αρχική χρήση του όρου σχετίζεται με τα όρια που έθεταν οι θεοί στους ανθρώπους (Grondin, 1994,σ. 21).

Το μήνυμα ενός θεού θα πρέπει να ληφθεί από τους ανθρώπους με μια έντονη αβεβαιότητα σχετικά με την αλήθεια που αυτό εκφράζει. Αυτή η ασάφεια είναι ένας παραλογισμός. Είναι ένα είδος τρέλας που επιβάλλεται στον παραλήπτη του μηνύματος. Μόνο ένας άνθρωπος, ο οποίος διαθέτει μια ορθολογική ερμηνεία (μία ερμηνευτική), θα μπορούσε να καθορίσει αν το μήνυμα είναι αληθινό ή ψεύτικο (Grondin, 1994, σ. 21 – 22).

Η σύγχρονη ερμηνευτική περιλαμβάνει τη μελέτη της λεκτικής και της μη λεκτικής επικοινωνίας, του χορού, της σημειολογίας και των προϋποθέσεων. Αποτελεί έναν κλάδο, ο

¹¹ Η ερμηνεία αυτού που λέγεται από τους ποιητές, οι οποίοι σύμφωνα με τα λόγια του Σωκράτη στον διάλογο «Ιων» (534c) 'ερμηνείς εισίν τῶν θεῶν – είναι αγγελιοφόροι των θεών, αποτελεί ένα είδος έκφρασης τέτοιας μορφής (Heidegger, 1999, σ.104-105). Η ετυμολόγηση του όρου «ερμηνευτική» από τον Ερμή, κατά τον Heidegger, δείχνει ότι η ερμηνεία είναι μία διεργασία μεταφοράς και επεξήγησης του μηνύματος, όπως ακριβώς δηλαδή έπραττε και ο Ερμής, ο οποίος μετέφερε μηνύματα από τους θεούς στους ανθρώπους και αντίστροφα.

Η αναφορά στον Ερμή και στην φύση του, δηλαδή εκείνη του αγγελιοφόρου δείχνει τον ρόλο του κατ' εξοχήν μεσολαβητή της πλατωνικής σκέψης.

Ο Ερμής είναι το έμβλημα της Φιλοσοφίας και δηλώνει την ιδιότητα που έχει να μεσολαβεί και να ερμηνεύει.

Ο Έρωσ στο πλατωνικό Συμπόσιο είναι ο θεός εκείνος, ο οποίος έχει τον ρόλο του ερμηνευτή και μεταδίδει στους θεούς το μήνυμα που προέρχεται από τους ανθρώπους και στους ανθρώπους το μήνυμα των θεών, των μεν ανθρώπων τις προσευχές και τις θυσίες, των δε θεών τις εντολές και τις ανταμοιβές για τις θυσίες (Simp., 202e).

οποίος δανείζεται πολλά στοιχεία από την Φιλοσοφία, την Γλωσσολογία και την Λογοτεχνία και βρίσκει εφαρμογές και σε άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, όπως η Νομική, η Ιστορία και η Θεολογία. Η Ερμηνευτική αρχικά εφαρμοζόταν στην διασαφήνιση ή εξήγηση της γραφής και κατά τον 20^ο αι. άρχισε να χρησιμοποιείται και σε άλλα πεδία.

Οι όροι «έρμηνευτική» (hermeneutics) και «εξήγησις» (αγγλ. exegesis) θεωρούνται στην επιστημονική ορολογία συνώνυμοι μερικές φορές. Ωστόσο, υπάρχει μία μικρή διαφορά στην σημασία τους.

Η ερμηνευτική είναι ένας μεγάλος κλάδος, ο οποίος περιλαμβάνει την γραπτή, λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία. Η εξήγηση εστιάζει κυρίως στην ερμηνεία της λέξης και στην γραμματική των κειμένων.

3. Η κατηγοριοποίηση

Η κατηγοριοποίηση συνιστά την ουσία της έρευνας στο χώρο της γλωσσολογίας και συνίσταται στο πώς η γλώσσα μεταφράζει σημασίες σε ήχους μέσα από την κατηγοριοποίηση της πραγματικότητας σε διακριτές ενότητες και σε σύνολο ενοτήτων. Η θεωρία των κατηγοριών είναι μια κλασική θεωρία, η οποία διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Αριστοτέλη. Αφορά τη φύση και την διαμόρφωση των κατηγοριών, οι οποίες απαντούν σε κάθε συζήτηση, σε κάθε έρευνα που αναζητά τις σχέσεις ανάμεσα στην γλώσσα, την σκέψη και την πραγματικότητα.

Αυτές, σύμφωνα με τον Μπουσμπούκη (Μπουσμπούκης, 2003, σ. 56 – 57), μπορούν να συνοψιστούν σε τρία κύρια σημεία:

1.Μια κατηγορία προσδιορίζεται από ένα σύνολο αναγκαίων και επαρκών ιδιοτήτων, που αντιστοιχούν στις ουσιώδεις ιδιότητες των μελών της.

2. Οι κατηγορίες είναι διακριτές, δηλαδή έχουν σαφή και προσδιορισμένα όρια, έτσι που να είναι δυνατό να διακρίνεται πάντα η μία κατηγορία από την άλλη. Με λίγα λόγια η ένταξη σε μια κατηγορία γίνεται χωρίς ενδιάμεσες βαθμίδες ή αβέβαιες περιπτώσεις. Έτσι, μία οντότητα είναι ή δεν είναι πουλί. Δεν υπάρχουν οντότητες που να είναι «λίγο πουλιά και λίγο όχι πουλιά μ' ένα δικό τους τρόπο».

3.Οι κατηγορίες δεν είναι εσωτερικά δομημένες, με την έννοια ότι τα μέλη τους είναι όλα ισοδύναμα μεταξύ τους (δεν υπάρχει πουλί που να είναι περισσότερο «πουλί» από το άλλο).

Στον χώρο της γλωσσολογίας η σύλληψη αυτή έχει υιοθετηθεί κατά παράδοση για όλες τις γλωσσικές κατηγορίες: φώνημα, μόρφημα, όνομα, ρήμα, πρόταση, γλώσσα, διάλεκτος, ύφος κι επεκτάθηκε ακόμα και σε κατηγορίες πιο ειδικές, όπως μεταβατικό ρήμα, τροπικό επίρρημα κτλ. Στη διάκριση των γραμματικών κατηγοριών δεν υπάρχει διαβάθμιση: ένα ουσιαστικό δεν είναι πιο ουσιαστικό από το άλλο.

Στη σημασιολογία η κατηγοριακή κλασική διάκριση έχει κυριαρχήσει στη σύλληψη της σημασίας και βρίσκεται στη βάση της ανάλυσης σε συστατικά χαρακτηριστικά στοιχεία, που εφαρμόστηκε τόσο από τον δομισμό όσο και από την γενετική θεωρία. Αυτό σημαίνει ότι οι σημασίες πρέπει να θεωρούνται διακριτές κατηγορίες που περιγράφονται από ορισμένο

αριθμό χαρακτηριστικών ιδιοτήτων, αναγκαίων και επαρκών για να διακριθεί η σημασία της λέξης από οιασδήποτε άλλης και να προσδιορίσουμε αν μια ορισμένη οντότητα είναι δυνατό να δηλωθεί ή όχι από εκείνη τη λέξη.

Ο Αριστοτέλης είναι ο πατέρας της Λογικής. Είναι ο πρώτος πήρε την πλατωνική ιδέα και της έδωσε μορφή. Δεν είναι επιστήμη, αφού δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης, αλλά περιέχει ένα σύνολο κανόνων, καθολικής ισχύος, με το οποίο σκεφτόμαστε, συνεννοούμαστε και επιχειρηματολογούμε. Ο Αριστοτέλης, μέσω της Λογικής, προχωρά στην συστηματοποίηση της σωστής χρήσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, ενώ στο έργο του υπάρχει η σχέση γλώσσας και πραγματικότητας. Αυτή εμφανίζεται μέσα από μία σειρά από πρακτικές, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την σωστή λειτουργία της σκέψης και την διαμόρφωση της αντικειμενικής δομής του κόσμου. Αυτά είναι. τα ακόλουθα:

1. Ορθή χρήση της γλώσσας – Ορθή λειτουργία της σκέψης
2. Ορθή λειτουργία της σκέψης – Διαμόρφωση της αντικειμενικής δομής του κόσμου

Ο Αριστοτέλης εισάγει στην φιλοσοφία την ανάλυση των απλών προτάσεων της γλώσσας, η οποία αποτελεί σήμερα στοιχείο της Ανάλυσης Λόγου, ενός σύγχρονου κλάδου της γλωσσικής επιστήμης.

Μια απλή πρόταση της μορφής «ο Σωκράτης είναι φιλόσοφος», είναι μία πρόταση που συνδέει ένα υποκείμενο με ένα κατηγορούμενο. Αυτή μας δίνει μια πληροφορία και είναι το ελάχιστο στοιχείο της γλώσσας που εμφανίζει δυο όψεις. Η πρώτη είναι η λογική. Η δεύτερη είναι η φιλοσοφική. Υπάρχουν όροι, όπως για παράδειγμα «Σωκράτης», οι οποίοι αποτελούν το υποκείμενο σε μια πρόταση. Αντιθέτως, η λέξη «φιλόσοφος» είναι συνήθως κατηγορημα. Μπορεί λοιπόν κανείς να αρχίσει να σκέφτεται σε τι διαφέρουν αυτές οι δύο ομάδες λέξεων. Στην συνέχεια θα αντιληφθεί ότι η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι ενώ η λέξη «Σωκράτης» δηλώνει κάτι ατομικό (ο συγκεκριμένος Σωκράτης είναι ένας), η λέξη «φιλόσοφος» δηλώνει κάτι το γενικό - πολλοί είναι αυτοί που είναι ή νομίζουν ότι είναι φιλόσοφοι. Οι προτάσεις, λοιπόν, συνδέουν συνήθως ένα ατομικό υποκείμενο με ένα γενικό κατηγορούμενο.

Συνεπώς, οι προτάσεις αποτελούνται από ένα ατομικό υποκείμενο (Σωκράτης) και ένα γενικό κατηγορούμενο (φιλόσοφος). Σε αυτό το σημείο ο Αριστοτέλης κάνει μία σημαντική διάκριση ανάμεσα σε δύο κατηγορίες εννοιών: τις ατομικές και τις γενικές έννοιες. Ο άνθρωπος ως έλλογο όν ξεχωρίζει από τα ζώα, επειδή έχει από την φύση του την ικανότητα να συνδέει μία γενική και μία ατομική έννοια, με σκοπό να αποδώσει μια ιδιότητα σε ένα πρόσωπο.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, υπάρχουν δύο κατηγορίες των όντων:

1. Η πρώτη, η οποία περιλαμβάνει τα «καθ' ἑκαστον», δηλαδή τα πρόσωπα, τα ζώα και τα πράγματα, όπως ο Σωκράτης («καθ' ἑκαστον»). Αυτή η κατηγορία, επομένως, περιέχει τις ατομικές οντότητες
2. Η δεύτερη, η οποία εμπεριέχει τα «καθόλου», δηλαδή το σύνολο των χαρακτηριστικών και των ιδιοτήτων που αποδίδουμε σε αυτές τις ατομικές οντότητες. Για παράδειγμα, Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος, φιλόσοφος (αυτά ονομάζονται και «καθολικά χαρακτηριστικά»).

Η γλώσσα για να ορίσει την πραγματικότητα κάνει χρήση των υποκειμένων και των κατηγορουμένων, η σκέψη εκφράζεται με ατομικές και με γενικές έννοιες. Άρα η πραγματικότητα δομείται από τα «καθ' ἑκαστα» και από τα «καθόλου». Στην ουσία, το «καθ' ἑκαστον» ορίζει ένα συγκεκριμένο ατομικό ον, ενώ ο όρος «καθόλου» είναι γενικός και χαρακτηρίζει πολλά ατομικά όντα.

Ο Αριστοτέλης προσθέτει, επίσης, ότι τα «καθ' ἑκαστα», τα συγκεκριμένα ατομικά όντα, τα αισθητά πράγματα και πρόσωπα είναι «ουσίες». Οι γενικές έννοιες, δηλαδή τα «καθόλου», χρειάζονται τα «καθ' ἑκαστον» για να υπάρξουν, όπως στη γλώσσα τα κατηγορήματα χρειάζονται τα υποκείμενα για να σταθούν.¹²

Σημασία έχει το επιμέρους, το οποίο καθορίζεται από τη μορφή του, με αποτέλεσμα να αρμόζει στην υπόστασή του το όνομα οὐσία. Η ουσία, δηλαδή το επιμέρους μέσα στην πρόταση είναι μόνο το υποκείμενο και τίποτε άλλο. Οι τρόποι με τους οποίους εμφανίζεται ή οι εκφράσεις που αποδίδονται στην ουσία, ονομάζονται κατηγορίες.

Ο Αριστοτέλης διακρίνει εννέα κατηγορίες μαζί με την ουσία:

1. την ποσότητα (ποσόν)
2. την ποιότητα (ποιόν)
3. την σχέση (πρός τι)
4. τον καθορισμό στον χώρο
5. τον καθορισμό στον χρόνο (ποῦ, πότε)
6. την πράξη (ποιεῖν)
7. το πάθημα (πάσχειν)

¹²«Η «ουσία» είναι η κυριότερη από τις «κατηγορίες» της αριστοτελικής λογικής. Δείχνει την ιδιαίτερη θέση του υποκειμένου σε μια στοιχειώδη πρόταση της γλώσσας. Η αριστοτελική ουσία εκφράζει όμως και μια οντολογική τοποθέτηση: οι μόνες αυθύπαρκτες οντότητες, οι μόνες ουσίες, είναι τα ατομικά, αισθητά πρόσωπα και πράγματα. Οι πλατωνικές Ιδέες δεν αποτελούν ένα ξεχωριστό βασίλειο του ὄντος για τον Αριστοτέλη: είναι απλώς ιδιότητες των πραγμάτων, γενικές έννοιες που αποδίδονται σε ατομικές ουσίες, κατηγορήματα που αποδίδονται σε υποκείμενα» πβ και. Κάλφας, Β., Ζωγραφίδης, Γ., 2011. *Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι*, πρόλογος Μαρωνίτης Ν. Δημήτρης. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ:

http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_056.html

- 8. την κατάσταση (κείσθαι)
- 9. τη συμπεριφορά (ἔχειν)

Codex Sinaiticus gr. N(έα) Ε(ὐρήματα) M 138 (saec. IX/X), fol. 3'
(photographic effluxit Theodericus R. Reinsch; foras ut daretur, benigne permiserunt
Sanctae Catharinae monasterii in monte Aegypto Sinai siti gubernatores)

Εικόνα 3: Ο χειρόγραφος κώδικας M 138 της Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά με την αρχή του «Περί Ερμηνείας» του Αριστοτέλη. Το χειρόγραφο χρονολογείται τον 9 – 10^ο αι. μ.Χ. (Weidemann, 2014, σ. 3)

Η Döhrrer (Döhrrer, 2002, σ. 1139 – 1140) σε άρθρο της σχετικά με την ιστορία του Αριστοτέλη και του έργου του, υποστηρίζει ότι οι κατηγορίες είναι περισσότερο μια μεταφυσική παρά μια γλωσσική θεωρία, ενώ η προέλευσή τους ανάγεται και σε παρατηρήσεις γλωσσικής φύσης¹³. Αυτή αναφέρει τα εξής:

¹³ «This canonical division of A. works (which is also applied to the complete edition by I. Becker, the standard for all modern quotation) not only disagrees with A.’s own division, it also hides the fact that, in many ways, A.’s way of thinking is incompatible with any systematic division, because he transcends the limits of any individual discipline in his discussions. Ordering the works systematically often reflects the word of the editor rather than the intention of the author. The ‘Categories’ (Categoriae) were put in front of the Organon because of an assumed progression in his works from the simple to the complex: terms (Categoriae) – syntax (De

«Οι Κατηγορίες του Αριστοτέλη θα πρέπει να θεωρηθούν ένα είδος μεταφυσικής παρά γλωσσικής θεωρίας, μολονότι ο ίδιος θεμελίωσε τις δέκα (10) κατηγορίες σε γλωσσικές παρατηρήσεις». Για τον Αριστοτέλη οι λέξεις της προφορικής γλώσσας είναι σύμβολα και δεν θεωρούνται απλώς αντικείμενα. Αυτά τα σύμβολα αναπαριστούν τις νοητικές εμπειρίες, οι οποίες σχετίζονται με τα αντικείμενα.

Η θεωρία του Αριστοτέλη για την γλώσσα ευρίσκεται σε στενή σχέση με την έννοια του γλωσσικού σημείου, περί του οποίου υπάρχουν δύο προσεγγίσεις. Η πρώτη είναι η στρουκτουραλιστική. Ο Coseriu¹⁴ χρησιμοποιεί αυτή την προσέγγιση, η οποία θυμίζει την θεωρία του de Saussure για την έννοια του γλωσσικού σημείου. Η δεύτερη είναι των Lieb¹⁵ και Weidemann¹⁶. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση η έννοια του γλωσσικού σημείου του Αριστοτέλη έχει πολλά κοινά σημεία με την θεωρία του σημειωτικού τριγώνου των Ogden και Richards (semiotic triangle)¹⁷.

Ο Coseriu υποστηρίζει ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει ανάμεσα στους ήχους της φωνής και τα παθήματα. Τα παθήματα αναφέρονται στην στρουκτουραλιστική σχέση ανάμεσα στην έκφραση, τον ήχο (σημαίνον/signifiant) και την σημασία (σημαινόμενον/signifié). Οι Lieb και Weidemann προτείνουν, αντιθέτως, ότι η έννοια του γλωσσικού σημείου του Αριστοτέλη είναι ο πρόδρομος της θεωρίας του σημειωτικού τριγώνου των Ogden και Richards.

Στην προσέγγισή τους, αναφέρουν οι Lieb και Weidmann ότι η έννοια του γλωσσικού σημείου στον Αριστοτέλη αποτελείται από μία τριαδική σχέση ανάμεσα στους ήχους, τα παθήματα και τα πράγματα. Θεωρώ ότι η προσέγγιση των Lieb και Weidmann ότι είναι η πιο σωστή, διότι παρουσιάζει την θεωρία του Αριστοτέλη για την γλώσσα και την συνδέει με την διαλεκτική και την γλωσσολογία¹⁸. Γι' αυτό θεωρώ ότι ο όρος ερμηνεία στον Αριστοτέλη είναι αμφίσημος και δηλώνει μια «θεωρία περί της ερμηνείας της γλώσσας».

interpretatione) – syllogisms (Analytica priora, two books) – demonstrations (Analytica posteriora, two books) – dialectic conclusions (Topica, eight books) – fallacious arguments (Sophistici elenchi). Later prefaced by the ‘Introduction’ (Isagoge) by Porphyry, this by then canonical order formed the basis for all studies of ‘Aristotelian logic’ throughout late antiquity and the Middle Ages.

There is, however, good reason to doubt that this order agreed with A.’s own ideas. Only the Analytica priora with the syllogistics can be described as a work on logic proper. The Analytica posteriora, by contrast, deals with the theory of science rather than logic proper. Its central question concerns the conditions which premises must satisfy to count as an axiom, not a theory of axioms as such (An. post. 71 b 19 – 72 a 5).»

¹⁴ πβ. Coseriu, E. 2003. *Geschichte der Sprachphilosophie. Von den Anfängen bis Rousseau*, Tübingen, Narr Francke Attempto Verlag: 65–108

¹⁵ πβ. Geckeler H. Schlieben-Lange B. Trabant J. Weydt H. (n.d.). *Logos Semantikos. Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu 1921-1981*. Berlin, Boston: De Gruyter

¹⁶ Schmitter, P. 1991. *Geschichte der Sprachtheorie 2. Sprachtheorien der abendländischen Antike*, Tübingen, Narr

¹⁷ πβ. Charles K. Ogden et al.: *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, London, Routledge & Kegan Paul, 1923.

¹⁸ πβ. και Whitetaker, W.A. 2002. *Aristotle's De Interpretatione - Contradiction and Dialectics*. Oxford Aristotle Studies Series. Oxford: Clarendon Press (Chapt.1 The Title)

Συμπεράσματα

Η διαμόρφωση της γλώσσας δεν συνδέεται μονάχα με εγγενείς καταστάσεις, αλλά και με διαφορετικά περιβάλλοντα που παίζουν ρόλο στην δημιουργία διαφόρων γλωσσών. Με αυτόν τον τρόπο ο Αριστοτέλης υπογραμμίζει ότι οι άνθρωποι έχουν την ίδια φωνή αλλά διαφορετικές διαλέκτους, δηλαδή γλωσσικές ποικιλίες. Μία άλλη μαρτυρία του Αριστοτέλη, η οποία αποτελεί την βάση της Κοινωνιογλωσσολογίας, είναι ότι ανθρώπινη γλώσσα είναι προϊόν κοινωνικής σύμβασης. Ένα ουσιαστικό είναι μία φωνή, η οποία έχει σημασία (σημαντική). Αυτή έχει καθοριστεί με σύμβαση (κατά συνθήκη).

Η σημασία της ανθρώπινης γλώσσας δεν προέρχεται από την φωνή. Έχει οριστεί βάσει σύμβασης μεταξύ των ανθρώπων. Με αυτόν τον τρόπο ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ανθρώπινη γλώσσα είναι ένα αυθαίρετο σύμβολο που επινόησε ο άνθρωπος.

Η φωνή είναι μόνο το υλικό, το οποίο χρησιμοποιεί αυτό το σύστημα συμβόλων και δεν είναι η ίδια η γλώσσα. Οποιαδήποτε φωνή που παράγεται με την βοήθεια των φωνητικών οργάνων πρέπει να συνδυαστεί με την εμπειρία. Τα στοιχεία της εμπειρίας δίνουν νόημα στην φωνή και αποφασίζουν την σημασία της.

Η σχέση ανάμεσα στην φωνή και την εμπειρία δεν είναι φυσική αλλά καθορίζεται από την ανθρώπινη σύμβαση. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι οι ήχοι των ζώων σημαίνουν κάτι, αλλά δεν είναι γλώσσα, διότι η σημασία έρχεται από την ίδια την φωνή, όχι από την σύμβαση.

Από βιολογικής πλευράς, ο λόγος δεν ανήκει μονό στους ανθρώπους αλλά και στα ζώα. Μερικά ζώα έχουν την ικανότητα έκφρασης λόγου, αλλά την έχουν σε μικρό βαθμό. Οι άνθρωποι είναι σε θέση να ομιλούν και να εκφράζονται με έναρθρο λόγο. Αυτό οφείλεται στα εξελιγμένα όργανα παραγωγής λόγου που διαθέτουν.

Συνεπώς, η ανθρώπινη γλώσσα δεν είναι τελείως διαφορετική από εκείνη των ζώων, αλλά είναι πιο πλούσια και πιο περίπλοκη. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι μόνον τα ανθρώπινα όντα έχουν την ικανότητα να χρησιμοποιούν τον λόγο, για να εκφράσουν το πλεονέκτημα, το καλό, την ζημιά, το σωστό, το άδικο, ενώ τα ζώα βγάζουν άναρθρους ήχους, με σκοπό να δηλώσουν ευχάριστα ή δυσάρεστα πράγματα.

Η γλώσσα δηλώνει τις ηθικές αξίες και μέσω αυτής τα ανθρώπινα όντα μπορούν να οργανώσουν την κοινωνία τους με τον καλύτερο τρόπο. Η γλώσσα εκφράζει τους κοινωνικούς θεσμούς και την πολιτική σκέψη.

Ο Αριστοτέλης εντοπίζει την βασική διαφορά ανάμεσα στην ανθρώπινη γλώσσα και την γλώσσα των ζώων. Αυτή είναι η σημασία. Η ανθρώπινη γλώσσα έχει σημασίες, οι οποίες διατυπώνονται για έναν σκοπό. Ο σκοπός της σημασίας βασίζεται στις διάφορες ιδιότητες της ψυχής.

Τα ζώα εκφράζονται μέσα από το ένστικτο και το συναίσθημα, ενώ οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, τις σκέψεις τους και τα ένστικτά τους μέσα από τον λόγο. Ο άνθρωπος είναι προικισμένος με το νου, ο οποίος παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της γλώσσας.

Η ανθρώπινη γλώσσα είναι διαφοροποιημένη και έχει κοινωνικό χαρακτήρα. Σε όλα του τα έργα, ο Αριστοτέλης αναφέρεται στις σημασίες των όρων εκείνων, οι οποίοι αποτελούν την βάση της ηθικής, της φιλοσοφίας, της τέχνης, της ρητορικής και της επιστήμης. Η προσέγγισή του είναι σημασιολογική και ερμηνευτική. Εστιάζει κυρίως στον τρόπο χρήσης της γλώσσας και πλησιάζει περισσότερο την σημασιολογία, την μορφολογία, την σύνταξη και την ανάλυση λόγου.

Εν κατακλείδι, ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος, ο οποίος διαμορφώνει μία μέθοδο έρευνας της γλώσσας και αναπαράστασης των γλωσσικών στοιχείων, η οποία βασίζεται στην λογική και την εμπειρία σε αντίθεση με τον Chomsky, ο οποίος υπογραμμίζει την συμβολή της σύνταξης στην διαμόρφωση της ανθρώπινης γλώσσας, τον εγγενή και καθολικό χαρακτήρα της γλώσσας και την φορμαλιστική ανάλυση των προτάσεων. Κοινό στοιχείο και των δύο είναι η τάση για την αναζήτηση μιας μεθόδου, η οποία αναδεικνύει τον χαρακτήρα της ανθρώπινης γλώσσας και η ερμηνεία της γλώσσας, η οποία στον Chomsky είναι στρουκτουραλιστική και αυστηρά λογική, ενώ στον Αριστοτέλη είναι περισσότερο εμπειρική και φιλοσοφική.

1. ΜΥΘΟΣ (διάνοια, σκέψη, λέξη, ιστορία)
2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ
3. ΓΡΑΜΜΑΤΑ
4. ΛΟΓΟΣ + ΟΡΕΞΙΣ (οπτική αναπαράσταση – επιθυμία έκφρασης προφορικού – γραπτού λόγου)
Αυτός αναφέρεται στο:
5. ΕΞΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΕΥΜΕΝΟ ΠΝΕΥΜΑ (ελλ. Παιδεία - λατ.Cultura)
[γερμ. Objektiver Geist – ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΔΙΑ]
Η παιδεία αποτελείται από επτά (7) πεδία που εκφράζουν ποικίλες σημασίες και αυτά περιλαμβάνουν τα προϊόντα της πνευματικής παραγωγής του ανθρώπου ως κοινωνικού όντος. Αυτά είναι:
1. Η γλώσσα και οι κανόνες της σκέψης
2. Ο μύθος και οι τύποι της λατρείας
3. Τα ήθη και τα έθιμα
4. Οι πολιτικοί θεσμοί και το δίκαιο
5. Οι μέθοδοι της εργασίας και της συναλλαγής
6. Οι καλαισθητικές και ηθικές αποτιμήσεις
7. Οι τρόποι της κοινωνικής συμπεριφοράς
α) Λογιστική (Άνθρωπος)
β) Αισθαντική (Άνθρωπος - Ζώα)
6. ΦΑΝΤΑΣΙΑ - ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ (Νοητικές παραστάσεις)
7. ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ (η αντιλαμβανόμενη πραγματικότητα)
8. ΑΝΑΛΥΣΙΣ – ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ (ΜΕΘΟΔΟΣ)
9. ΕΚΦΡΑΣΗ – ΣΚΟΠΟΣ
10.ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΚΑΝΟΝΩΝ – ΣΥΝΤΑΞΗ
ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΠΡΟΑΝΑΦΕΡΘΕΝΤΩΝ, ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΕΠΙΤΕΥΞΗ:
1. Επικοινωνίας
2. Ευδαιμονίας

Πίνακας 1: Η γλώσσα και η παιδεία σύμφωνα με τον Αριστοτέλη

Βιβλιογραφία

- Ackrill, L.J. (1963). *Aristotle's Categories and De Interpretatione*. Translated with Notes (Clarendon Aristotle Series). Oxford: Clarendon Press,
- Arens, H. (1984). *Aristotle's Theory of Language and its Tradition – Texts from 500 to 1750*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press
- Beekes, R. (2009). *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden: Brill
- Bos, A.P. (1983). Aristotle on Myth and Philosophy, *Philosophia Reformata* 48 1: 1 – 18
- Campbell, L. (2002). The History of Linguistics. *The Handbook of Linguistics*. Aronoff, Mark and Janie ReesMiller (eds). Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online, 30 November 2007, on line:
<http://www.mapageweb.umontreal.ca/tuitekj/cours/chomsky/Campbell-History-of-linguistics.pdf> DOI: 10.1111/b.9781405102520.2002.00006.x
- Cassirer, E. (1953). *Language and Myth*. New York: Dover Publications
- Cassirer, E. (1923 – 1929) *Philosophie der symbolischen Formen* 3 Bde. 1. Auflage: Bruno Cassirer, Berlin, 1923–1929. Nachdruck: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1964 (10. Auflage 1994) ISBN 978-3-534-16650-3. Neuausgabe (bearbeitet von Claus Rosenkranz) in Ernst Cassirer / Gesammelte Werke, Bd. 11–13. Meiner, Hamburg, 2001–2002
- Cassirer, E. (2015) *Filosofia delle forme simboliche*. Vol. 1: *Il linguaggio*. Roma: Pgreco
- Cassirer, E. (2015) *Filosofia delle forme simboliche*. Vol. 2: *Il pensiero mitico*. Roma: Pgreco
- Cassirer, E. (2015) *Filosofia delle forme simboliche*. Vol. 3\1: *Fenomenologia della conoscenza*. Roma: Pgreco
- Cassirer, E. (2015) *Filosofia delle forme simboliche*. Vol. 3\2: *Fenomenologia della conoscenza*. Roma: Pgreco
- De Saussure, F. (1916). *Cours de linguistique générale*, edit. Bally, Ch. Sechehaye, A. Lausanne – Paris: Payot

- Döhrer, Fr. (2002). Aristotle, BNP, 1: 1139 – 1140
- Ellero, M.P.(1997). *Introduzione alla Retorica*. Milano: Sansoni Editore
- Grondin, J. (1994). *Introduction to Philosophical Hermeneutics*. Yale: Yale University Press
- Halliday, M.A.K. (1975). *Learning how to mean: explorations in the development of language*. London: Edward Arnold
- Hassler, G. (2011). *History of Linguistics 2008: Selected Papers from the Eleventh International Conference on the History of Language Sciences, 28 August – 2 September 2008, Potsdam, 2011*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins
- Heidegger, M. (1999). *In cammino verso il linguaggio*. Επιμ. Caracciolo, A. Milano: Mursia
- Heidegger, M. (2018). *Unterwegs zur Sprache (1950–1959)*. Hrsg. von Friedrich-Wilhelm v. Herrmann. 2. Auflage. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag
- Hockett, Ch.F. (1954) Two models of grammatical description, *Word* 10: 210 – 234
- Hovelhaugen, E. (1982). *Foundations of Western Linguistics from the Beginning to the End of the First Millennium A.D.* Oslo: Universitetsforlaget
- Howatson, M., Chilvers, I. (1993). *The Concise Oxford Companion to Classical Literature*. Oxford: OUP
- Liddell, H.G., Scott, R. (1940). *A Greek-English Lexicon*. revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones. with the assistance of Roderick McKenzie. Oxford. Clarendon Press
- http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aalphabetic+letter%3D*a%3Aentry+group%3D1%3Aentry%3D*a
- Lo Piparo, F. (2003). *Aristotele e il linguaggio: Cosa fa di una lingua una lingua*, Roma-Bari: Editori Laterza
- Matthews, H.P. Review of R.M.W. Dixon (1965). *Linguistic Science and Logic*. The Hague, Mouton. *Journal of Linguistics* 1: 61 – 68
- McKeon, R. (1946). Aristotle’s Conception of Language and the Arts of Language. *Classical Philology* 41, 4: 193 – 206
- McNamara, J. (1994). *From Dance to Text and Back to Dance: A Hermeneutics of Dance Interpretive Discourse*, Ph.D. thesis, Texas Woman's University
- Meier, Mischa (Bielefeld), Günther, Linda-Marie (Munich), Ameling, Walter (Jena), Frede, Dorothea (Hamburg), Rhodes, Peter J. (Durham), Döring, Klaus (Bamberg) and Gottschalk,
- Hans (Leeds), (2006), “Aristoteles”, Brill’s New Pauly, Antiquity volumes edited by: Hubert Cancik and , Helmuth Schneider, English Edition by: Christine F. Salazar, Classical Tradition volumes edited by: Manfred Landfester, English Edition by: Francis G. Gentry. Consulted online on 11 August 2018 http://dx.doi.org/10.1163/1574-9347_bnp_e136530

- Μπουσμπούκης, Α.(2003). *Σημασιολογικές μεταβολές απ’ τα λατινικά σε βλάχικα και ιταλικά ιδιώματα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Musti, D.(2004). *Storia Greca*. Bari – Roma: Laterza
- Narducci, E.(1994). *Cicerone Dell’ Oratore*. Con un saggio introduttivo di Emanuele Narducci. Testo latino a fronte. Milano: Biblioteca Universale Rizzoli
- Novokhatko, A.(2015). Greek Scholarship from its Beginnings to Alexandria, στο: Montanari, Fr., Matthaios, St., Rengakos, A., *Brill’s Companion to Ancient Greek Scholarship*, (2 vols.). Leiden – Boston: Brill: 3 – 60
- Παπανούτσος, Ευ. (1984). *Πρακτική Φιλοσοφία*. Αθήνα – Γιάννινα: Εκδόσεις Δωδώνη
- Πασσάς, Ι.Δ.(1980). *Νεώτερον Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ήλιου» - Έλλάς Α’*. Αθήνα: Έγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ήλιου»
- Paluello – Minio, L.(1936). *Aristotelis Categoriae et Liber De Interpretatione*. Oxford: OUP
- Peirce, C.S., (1883). *Studies in Logic*, by Members of The Johns Hopkins University. Ed. Charles S. Peirce. Boston: Little Brown.
- Peirce, C.S. (1931–36). *The Collected Papers*. Volumes 1–6. Eds. Charles Hartshorne and Paul Weiss. Cambridge M.A.: Harvard University Press.
- Peirce, C.S. (1958). *The Collected Papers*. Volumes 7 & 8. Ed. Arthur Burks. Cambridge M.A.: Harvard University Press.
- Peirce, C.S.(1977). *Semiotics and Significs*. Ed Charles Hardwick. Bloomington I.N.: Indiana University Press.
- Peirce, C.S. (1982). *The Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*. Volumes 1–6. And 8. Eds. Peirce Edition Project. Bloomington I.N: Indiana University Press.
- Peirce, C.S.(1998). *The Essential Peirce*. Volume 2. Eds. Peirce edition Project. Bloomington I.N.: Indiana University Press.
- Privitera, G.A., Basta Donzelli, G., Masaracchia, A., Pretagostini, R., Montanari, F. (1995). *Storia della Letteratura Greca*. A cura di Giovanni D’ Anna. Roma: Newton Compton Editori s.r.l.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Robins, H.R. (1959) *Linguistics, and Anthropology*. Man 59: 175 – 178
- Shields, Chr. (2012). *The Oxford Handbook to Aristotle*. Oxford: Oxford University Press
- Seuren, P. A. M. (2010). Aristotle and Linguistics. A. Barber, & R. J. Stainton (Eds.), *Concise Encyclopedia of Philosophy of language and linguistics*, Amsterdam: Elsevier: 25 – 27
- Steel, C., Primavesi, O.(2012). *Aristotle’s Metaphysics Alpha: Symposium Aristotelicum*, Oxford: Oxford University Press

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ – ΙΝΣ =
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης –
Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html

Weidemann, H.(2014). *Aristoteles “De Interpretatione”*, recognovit Hermann Weidemann.
Berlin: De Gruyter

Zanata, M. (1992). *Aristotele “Sull’ Interpretazione”* (Peri Ermeneias).

Milano: Biblioteca Universale Rizzoli

Συντομογραφίες

BNP – Brill’s New Pauly

Cic – De Orat. – Cicero – De Oratore

De Int. – De Interpretatione – Αριστοτέλους Περί Έρμηνείας

LSJ – Liddel – Scott Jones Greek – English Dictionary

Met – Metaphysica – Αριστοτέλους Μετά τὰ Φυσικά

OUP – Oxford University Press

Simp – Symposium – Συμπόσιον Πλάτωνος

ΙΝΣ – Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών Μανόλη Τριανταφυλλίδη – ΑΠΘ